
Intoarcerea lui Martin Guerre
sau
istoria ca vocație

Ionuț COSTEA

Ecourile contribuțiilor istoricului american Natalie Zemon-Davis în cultura și, în special, în istoriografia românească sunt sporadice și sumare în ciuda prestigiului și răspândirii operei sale atât în Europa cât și dincolo de Atlantic. Prezenta se remarcă într-un articol de la mijlocul deceniului opt al veacului trecut, doar la nivelul unei simple narari a uneia dintre cartile sale, în fapt, într-o enumerare de alte contribuții înnoitoare în abordarea raporturilor dintre cultura populară și cea savantă.¹ În consecință, opera cercetătoarei și profesorei americane a rămas cvasinecunoscută publicului românesc. În multe randuri, chiar frecvențarea ei de către cercul inițiatorilor, al istoricilor, poate fi pusă la îndoială. Nu de putine ori asumarea acestei lecturi de către mediul academic românesc n-ar fi fost lipsită de sugestii. Dar, mai ales prin întâlnirea cu scrierile sale, societatea românească, parte a societății contemporane generale, careia își se adresează în mod manifest Natalie Zemon Davis, ar fi putut beneficia de prezentarea unei paradigmă inedite de abordare a trecutului.

În paginile de fata propunem o lectură a experienței sale în relație cu opera ce a consacrat-o, pentru deslușirea temeiurilor concepției despre istorie careia îi-a dedicat întreaga viață într-un mod exemplar. În cele din urmă, este vorba de un destin ce ilustrează exponential o vocație.²

În anii '70-'80 ai secolului XX un grup de istorici au propus un gen nou de interpretare istorică denumit microistorie³. Investigațiile lor asupra trecutului său impus ca o sondare a "dimensiunii umane", având în centrul atenției analiza comunităților rurale particulare, a familiilor și indivizilor sau a evenimentelor. Scrisul istoric, astfel conceput, ca dezvoltare a unei metode menite să urmărească "the social creativity of the so-called inarticulate"⁴, porneste cu o anchetă la baza societății (*from below*), de la oamenii comuni ignoranți de analele istoriei europene și arătând un interes minor "marilor oameni" (*great men*), infaptuitori de istorie. Concepțele analitice de care uzează acești istorici derivă din opera lui Emile Durkheim, Edward Evans-Pritchard, Victor Turner și Clifford Geertz. Prin studierea acestor grupuri sociale, cercetatorul aduce la lumină motivatiile fenomenelor istorice la nivelul unor comunități restrânse într-un mod cat mai apropiat de viața care le-a consacrat. Oprindu-se asupra aspectelor private, personale și a experiențelor singulare, preocupările acestor istorici se îndreaptă

¹ A. Dutu, *Dimensiunea umană a istoriei*, București, 1987, p. 80-106; vezi și D. Radosav, *Carte și societate în N-V Transilvania*, Oradea, 1994, p. 83.

² Cf. volumul *Culture and Identity in Early Modern Europe (1500-1800). Essays in Honor of Natalie Zemon Davis*, înălțat de Barbara B. Diefendorf și Carla Hesse, Ann Arbor, 1993, mai ales bibliografia operei sale, p. 261-271; vezi și Sebok Marcell, *Natalie Zemon Davis, a tortenetrünnando*, postfață la Natalie Zemon Davis, *Martin Guerre visszaterese*, Budapest, 1999, p. 119-130 și 163-165.

³ Bob Scribner, *Historical Anthropology of Early Modern Europe*, în vol. "Problems in the Historical Anthropology of Early Modern Europe", edited by R. Po-Chia Hsia și R.W. Scribner, Wiesbaden, 1997, p. 11-34; Giovanni Levi, *On Microhistory*, în vol. "New Perspectives on Historical Writing", edited by Peter Burke, Pennsylvania, 1992, p. 93-113; *Microhistory and the Last Peoples of Europe*, edited by Edward Muir și Guido Ruggiero, Baltimore, 1991; Andre Burguiere, *L'anthropologie historique et l'école des Annales*, în vol. "Les approches et les méthodes interdisciplinaires de recherche en sciences sociales", texte reunis, etablis și prezente par Libusa Vajdová, Bratislava, 1994, p. 15-28; C. Barbulescu, *Istorie antropológica și antropologie istorică: Discutia din știință franceză*, în vol. "Identitate și alteritate. Studii de imagologie", coord. N. Bocsan, S. Mitu, T. Nicoara, vol. II, Cluj-Napoca, 1998, p. 21-39.

⁴ Edward Muir în *Microhistory ...*, p. IX.

spre recrearea retelelor de relatiile sociale in care individul a fost implicat, ceea ce face din microistorie o "stiuția a vietii reale" ("*sicence of real life*")⁵. Concentrandu-se asupra comportamentului uman îl descifrează ca rezultat al contactelor individuale, al negocierilor, manipularilor, opțiunilor și deciziilor în fața normativelor realității. Se constată o reducere a scalei realității supusă observației printr-o analiză microscopica și intensivă fundată pe materiale documentare⁶, sau ceea ce sintetizează C. Geertz în afirmația: "Istoricii nu studiază satele, ci studiază în sate." Două campuri tematice au fost consacrate de-a lungul timpului, o microistorie culturală (*cultural microhistory*) și o microistorie socială (*social microhistory*). Din punct de vedere formal în prima secțiune tematică se vizează interacțiunile dintre cultura elitelor și cea populară, letrizati și iletrizati, taranul vrajitor și inchizitorul instruit. Cea de-a doua categorie a orientărilor de cercetare, microistoria socială, ilustrează modalitatea în care comportamentul marginalilor în societate permite lămuirea naturii autoritatii (soarta evreilor, vrajitorilor, femeilor etc.). Secvența cronologică abordată cu predilecție se situează într-o "lungă premodernitate" ("long early modern period"), 1400-1800, dar nu lipsesc contribuții nici pentru epoca medievală sau cu privire la secolul al XIX-lea.⁷

Ambele directii precizate în cadrul microistoriei sunt pe deplin ilustrate în opera lui Natalie Zemon Davis, asumate în mod explicit în carti care vorbesc direct despre marginali, în special cu privire la condiția femeii, sau insistând cu precadere la interacțiunile dintre nivelele culturale conturate în veacurile XVI și XVII în Franța. O delimitare transanta între aceste două directii din microistorie este destul de dificilă, dacă nu imposibilă, în cazul istoricului nord-american, în cele mai multe randuri insistețele sale implicând aspecte conjugate, social și culturalul definind deopotrivă comunitatea asupra carora se focalizează cercetarea.

Natalie Zemon Davis s-a născut la Detroit, Michigan, și a obținut licenta la Smith College în 1949, cu o teză despre Pompanazzi, întregindu-si specializarea un an mai târziu la Radcliffe College. La sfârșitul deceniuului următor, în 1959, i se acorda titlul de doctor la Universitatea din Michigan. Din 1978 onorează o catedră la Universitatea din Princeton și se bucură de o recunoaștere științifică în America și întreaga lume. Numeroase lucrări ale sale au fost traduse în diverse limbi străine, contribuind prinț-o acerba căutare în arhive la expansiunea spațiului cunoașterii istorice, mai cu seama în ceea ce privește Europa premodernă sau secolul al XVI-lea și al XVII-lea francez, complexă și nuantată să analizeze asupra culturilor și gender-ului în istorie, utilizarea resurselor și sugestiilor dinspre discipline invecinate istoriei și contribuțiile sale la dezvoltarea mijloacelor de expresie ale istoricului prin folosirea peliculei cinematografice în reprezentarea trecutului.

In reconstituirea biografiei formative se detasează o etapa a aluvionilor ancestrale marcată într-o explicare a trasaturilor majore în limita carora evoluează destinul cercetătoarei cu resurse biologice, sociale și intelectuale.

Natalie Zemon Davis provine dintr-o familie de evrei, bunicii din partea tatălui născuti în America, în schimb, cei din partea mamei, imigranți din estul Europei, Polonia, la sfârșitul secolului al XIX-lea.⁸ Un punct de reper în memoria istoricului din aceasta genealogie a ramas prezenta bunicii dinspre tata, o batrana fără studii universitare, dar cu un respect deosebit pentru știință, care și-a incurajat fiica să fie atașată de cultura, având o

⁵ C. Ginzburg, C. Poni, în vol. cit., p. 8..

⁶ G. Levi, *On Microhistory*, p. 94-95.

⁷ B. Scribnér, *Historical Anthropology*, p. 11. În general, istoriografia a consacrat drept majore contribuțiile a trei istorici: E. Le Roy Ladurie, *Montaillou - un sat occitan*, I-II, București, 1993; C. Ginzburg, *Branza și viermii*, București, 1997; Natalie Zemon Davis, *The Return of Martin Guerre*, Harvard University Press, 1983. Fiecare, în parte, a stăruit o vie dezbatere în cercul istoricilor: în cazul lui Ladurie vezi David Herlihy în "Social History", 4(1979), p. 517-520 și Renato Rosaldo, *From the Door of his Tens: the Fieldworker and the Inquisitor*, în vol. "Writing Culture", ed. J. Clifford, G.E. Marcus, p. 77-97; pentru controversa în jurul cartii lui Ginzburg cf. Paolo Zambelli, *Uno, due, tre, mille Menocchio?*, în "Archivio storico italiano", 137(1979), p. 51-90; Giorgio Spini, *Noterelle libertine*, în "Revistica storica italiana", 88(1976), p. 792-802 și Dominick LaCapra, *The Cheese and the Worms. The Cosmos of a Twentieths Century Historian*, în vol. "History and Criticism", Ithaca, 1985, p. 45-69; discuția despre carteaua lui Zemon Davis poate și urmarita în A. Lloyd Moote în "American Historical Review", 90(1985), 4, p. 943; Robert Finlay, *The Refashioning of Martin Guerre*, în loc.cit., 93(1988), 3, p. 553-571 și Natalie Zemon Davis, "On the Lane", în loc.cit., p. 572-603.

⁸ Referitor la biografia cercetătoarei vezi *Interview with Natalie Zemon Davis: Politics, Progeny and French History*, în "Radical Historical Review", 24(1980), p. 115-139; *Interview with Natalie Zemon Davis*, realizat de Roger Adelson, în "Historian", 53(1991), 3, p. 19-38 (în continuare *Interview91*).

inraurire pozitiva si asupra Nataliei. Peste timp amintirea bunicii se plaseaza ca un suport pentru preocuparile intelectuale ale nepoatei sale.

Maica sa n-a urmat universitatea, ca cei cinci frati ai ei, dar aprecia lectura, cu toate ca nu era o "intelectuala", in termenii profesoarei. Era o fire energica, ii placea tenisul si golful. Natalie va recupera din acest portret dinamismul si vigurozitatea.

A crescut intr-o buna familie din Detroit, tatal sau, absolvent al Universitatii Michigan si al Universitatii Harvard, dar mai cu seama un om de afaceri de succes in industria textila, afacere mostenita in familie. De asemenea, era un intelectual cu alegari spre lectura si teatru. Avea o multime de carti, printre care un Shakespeare comentat. Se remarcă si o editie rara din *Ulise*, James Joyce, din care, se confeseaza Natalie, nu l-a vazut niciodata citind. Din punct de vedere politic era un liberal democrat si nu un radical, cu toate ca in tinerete cochetase cu astfel de idei, in varianta lor cea mai extremista, ateismul: "Liberal si cu gustul aventurii, tatal meu a fost un model pentru mine"⁹, declara Natalie Zemon Davis. Exercitiul politic ilustrat de-a lungul anilor, radicalismul de stanga din studentie sau apararea pozitiei feminine, isi gaseste o motivatie in atmosfera si influenta educatiei familiale.

O coordonata principală in construirea personalitatii a fost reperata in originea sa evreiasca. Dar semnele conditiei evreiesti sunt sesizabile intr-o receptare a marginalitatii, provocatoare in fata colegilor din scoala, sau raportata la cultura dominanta, conturand un moment de criza identitară: "Craciunul era timpul ce ma enerva la culme pentru ca locuinta noastra ramanea intunecata". Agresivitatea fata de evrei, are aproape aceeasi varsta cu Anne Frank, un destin feminin exemplar pentru soarta evreilor in al doilea razboi mondial, este perceputa cu candoarea copilariei, blamarii "Esti evreica!", ea raspunzand cu mandrie "Si ce?".¹⁰ Se observa o nota a unei personalitatii cu o identitate definita si asumata.

La fel, aceasta autoritate a unei personalitatii debordante se exprima si este recunoscuta chiar din anii copilariei, cand lumea exclama in stabilirea identitatii fratelui sau: "Oh, tu esti fratele lui Natalie!"¹¹.

Personalitatea sa capata noi accente in anii de scoala din Kingswood, unde are in majoritate colege crestine, in fata carora doreste sa se impuna ca model la invatatura si sa devina un lider. Aici descopera placerea si pasiunea pentru istorie, mai ales pentru Iluminism si Revolutia Americana, simtindu-se atrasa intr-o masura covarsitoare de Europa, ceea ce o starneste sa invete latina si limba franceza. Istoria o cultiva si prin frecventarea unor discipline ca literatura si religia.

Totodata, devine activa in miscarea studenteasca, presedinta a consiliului studentesc, incercand sa asigure setelor un loc mai pronuntat in discutarea problemelor scolare. Colegele sale bogate o determina sa se detaseze de preocupari exclusiv materiale, cum isi aminteste peste ani, interesate de "haine si masini". Face cunoștința cu Sionismul si se indeparteaza de lumea parintilor si de cea a colegilor de scoala. Acest comportament "devianat" face din ea o "rebelă". A inceput sa fumeze si sa citeasca Manifestul Comunist, cultivand dezgustul fata de injustitia antisemitismului si materialismului burghez, devenind membra a unei "mici bande" de stanga. Devine conducatoare a Grupului de discutii marxiste, presedinta a Tinerilor Progresisti si membra asociatiei Tinerilor Americani pentru Democratie. De pe aceste pozitii se afirma impotriva Planului Marshall, care nu trebuia sa fie promovat de catre USA, ci mai degraba ca suport a ONU; sprijina asa numitul grup "Hollywood Ten", victimele atacurilor anticomuniste intreprinse de senatorul McCarthy; s-a opus legii Taft-Hartley care limita negocierile colective si slabea sindicale; a sustinut, de asemenea, miscarea de autodeterminare a negrilor. Tot acum, devine o militanta pentru egalitatea in drepturi a femeilor cu barbatii. Consecvent acestor atitudini si luari de pozitie, imaginea trecutului capata o noua perspectiva. Interesul lui Natalie Zemon Davis se distinge cu interogatii asupra claselor sociale, a luptei de clasa, motorul schimbarilor istorice, impactul ideilor in societate. Marxismul dominant in aceste meditatii nu a marcat-o insa intr-atat incat sa devina o dogma, mai ales datorita eclectismului ce-o

⁹ Interview 91, p. 20.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, p. 21.

caracterizeaza. Lecturand cu entuziasm pe Vico si Marx, un rol important in formarea sa l-a jucat programul de pregatire in istorie oferit de colegiu, cu seminariile ce-i solicita redactarea a numeroase lucrari. A fost primul laborator pentru cercetatoare, desfasurat in sali special amenajate in biblioteca.

In nota rebeliunii sale, cu un an inaintea licentei se casatoreste, in vara lui 1948, cu Chandler Davis, matematician cu studii la Harvard, pe care l-a intalnit cu doar cateva saptamani inainte, la o sedinta a Tinerilor Progresisti. Casatoria aceasta rapida si neasteptata a provocat o ruptura cu familia si a fost privita cu dezaprobatie de catre dascali, cu toate ca impotriva regulilor colegiului, i s-a permis sustinerea licentei in 1949, impreuna cu clasa ei datorita performantelor la studiu. Consecintele mariajului nu se lasa mult timp asteptate, sotul sau, datorita activitatii politice, fiind trecut pe lista neagra a universitatilor americane, arestat si inchis, cu o viata intr-o permanenta miscare pentru a scapa din atentia autoritatilor intre Massachusetts si New York, Rhode Island si Toronto.¹²

In ciuda dificultatilor¹³ ajunsi la Michigan, Natalie isi incepe doctoratul, ramanand activa si in miscarea politica. Cercetarea sa istorica din aceasta perioada se circumscrie unor subiecte referitoare la Christine de Pisan, una dintre cele mai uimitoare femei de la sfarsitul secolului al XIV-lea si inceputul celui urmator, a carui destin pare sa-i stearneasca simpatie printre-o asimilare cu propria ei experienta. Vaduva de tanara, Christine de Pisan, reușeste din munca sa de scrib, in epoca dinaintea tiparului, sa-si intretina copilul si mama. Un destin exemplar in doua privinte: in primul rand, este vorba de victoria umanitatii in fata soartei implacabile; in al doilea rand, protagonista era o femeie, ea izbandeste intr-un ev mediu prin excelenta masculin. Se observa cele doua coordonate esentiale in care scrisul istoric al lui Natalie Zemon Davis va evolua,umanizarea istoriei si descifrarea locului si rolului femeii in trecut. Cu toate incurajarile profesorului sau Palmer Throop nu va adanci istoria femeilor, ramanand la convingerea ca tocmai pentru ca era femeie trebuia sa se distanteze de acest subiect. Dar mai ales datorita concepție sale istorice care o orienta inspre preocupari privind rolul clasei sociale in istorie abandoneaza pentru un timp aceasta tematica. Pornind de la istoricul francez de la sfarsitul secolului al XIX-lea Henri Hauser se concentreaza asupra rascoalei plebeilor din Lyon de la 1529.

Adevarata cercetare demareaza in arhivele din Lyon in 1952¹⁴, cand, dupa sase luni, din cauza sarcinii este nevoita sa se intoarca in America. In schimb, castigase o dragoste de care n-avea sa se mai desparta toata viata, cercetarea in arhive. Aceasta experienta se arata hotaratoare, diferentiind-o de majoritatea istoricilor americanii cu preocupari in istoria Europei, obisnuiti sa utilizeze in special surse edite. In ilustrarea secolului al XVI-lea francez apelul la textele tiparite in epoca si la documentele de arhiva a devenit marca intregii sale opere.

Izolarea la care este supusa, deopotrivă, datorita efortului din familie si a controlului sever impus din partea autoritatilor, din punct de vedere intelectual s-a resimtit pentru acesti ani ca o caracteristica dominanta pentru cercetatoare. Si in acest caz, ea nu provoaca disconfort, ci mai degraba configuraaza un profil, conferindu-i un drum propriu, un istoric cu un stil de a cerceta si scrie despre trecut intr-un mod singular.

Perseverenta care o conduce la detasarea de cotidianul impoverator si realizarea operei se explica, dupa cum marturisea Natalie Zemon Davis, in cateva ocazii, prin faptul ca istoria reprezinta mai mult o *vocatie* decat ilustrarea unei cariere: "Acesta este modul pe care-l doresc, si asa este"¹⁵, spune intr-un loc. Tema revine ca o adevarata obsesie, un fir rosu al reflectiilor sale despre propria experienta: "Eu nu m-am identificat cu un istoric profesionist asociat specializarii si carierismului"¹⁶, marturiseste in alt loc. Definindu-se in principal ca un intelectual

¹² Rememorand evenimentele din acei ani Natalie Zemon Davis are puterea detasarii autopersiflatoare, spunand: "Casatoria cu Chandler mi-a simplificat viata pentru ca nu mai trebuia sa-mi caut un sot care sa mia respecte. Deja aveam unul." cf. *Interview91*, p. 25.

¹³ Familia, aparitia celor trei copii care se adaugau unui sot blamat de autoritati, se contura ca o povara greu de surmontat. Natalie Zemon Davis isi aminteste, in schimb, partea plina a paharului, afirmand ca prezenta copiilor a "umanizat-o" si a facut-o o profesoara mai buna. cf. *ibidem*, passim. In alt loc afirma: "Eu cred ca in viziunea mea asupra trecutului este ceva matern. Este dorinta de a invia oameni, asa cum o femeie vrea sa nasca copii."

¹⁴ Calatoria a fost decisiva pentru formarea cercetatoarei, dar o marcheza profund si datorita faptului ca la intoarcere Departamentul de Stat le ridică pasapoartele, ei si sotului sau, interzicandu-le astfel parasirea Americii. cf. *Ibidem*, p. 26.

¹⁵ *Ibidem*, p. 19.

¹⁶ *Ibidem*, p. 27.

in cautarea intelegerii ideilor si actiunilor umane de-a lungul timpului intr-o diversitate culturala, se remarcă angajata in dialog si comunicare cu cercetatori din alte discipline, avand ca obiectiv descoperirea de noi modalitati de apropiere a relitatii trecute.

Perspectiva istorie-vocatie, careia i se atasaza cu semnificative motivatii europene, se regascste tocmai in spiritul formativ ce i-a modelat evolutia, situat “in afara curentelor principale ale societatii americane.”¹⁷ Aceasta “marginalizare” se origineaza in atasamentul fata de familie si principiile sale, casatoria rapida, cei trei copii si activitatea politica profesata, precum si in modul independent de gandire si scriere despre trecut, tintind din capul locului stabilirea unei audiente mult mai larga decat cercul stramt al initiatilor. Cum singura marturisea la inceputul anilor ‘90, vorbind despre conceptia asupra istorie, “cu toate ca sunt eclectică in modul de a privi istoria, nu sunt o diletanta.”¹⁸ Faptul se argumenteaza dincolo de declaratii si cuvinte prin opera sa care ilustreaza in profunzime abnegatia fata de meseria istoricului: “Eu gandesc istoria ca o vocatie”¹⁹. Nu in ultimul rand, o provocare in spirit protestant (analog conceptului de *Beruf* din teologia luterana) ce desemneaza un orizont inovator in reconstituirea trecutului.

Din punctul de vedere al metodei de investigare cercetatoarea Natalie Zemon Davis se gaseste intr-un dialog permanent cu subiectul analizei, remarcand o atentie incordata asupra fiecarui cuvant al textului.²⁰ Cercetarea, ancheta este o etapa substantiala in contributia istoricului, dar ea, in mod necesar, solicita si talentul de comunicare al cercetatorului. O comunicare inteleasa din perspectiva diversitatii de optiuni pentru societatea contemporana, unde textul si imaginea cinematica sunt complementare.

Intalnirea cu protestantismul si tipografii lionezi din secolul al XVI-lea provoaca depasirea viziunii marxiste despre istorie, clasa si constiinta de clasa nemaifiind parametrii singulari ai devenirii, societatea prezentandu-se intr-o perspectiva multidimensională, complexa. Utilizand instrumentarul antropologiei si etnologiei se apropie de realitatile franceze intrelegand, cu o noua sensibilitate predicile, povestile, proverbele si imaginile epocii care constituiau, toate la un loc, din farame, intr-o interrelationare, viata artizanilor si plebeilor din Lyon. Cu importante sugestii dinspre marxism, temeiurile interpretative, in ce priveste ritualurile si carnavalurile, se proiecteaza in perspectiva antropologica. Aici, istoricul isi gaseste un suport pentru interpretarea comportamentului simbolic si sugestii referitoare la modalitatea prin care sistemul social devine un intreg functional. Invatamintele antropologiei il pot conduce pe istoric la observarea mecanismelor interactiunilor sociale din trecut si-i pot oferi date pentru intelegererea diverselor culturi in care traieste. Dar intregul atasament si orice deschidere spre inovatia metodologica incumba o baza documentara solida. In afara acesteia istoricul isi pierde spiritul critic, in termenii cercetatoarei, “istoricul va consulta scierile de antropologie pentru sugestii si nu ca prescriptii ...”²¹. Arhivele sunt un depozit inestimabil pentru cercetatoare, dar la fel de sugestiv este si ecoul descris de absorbtia si remodelarea povestilor din veacurile trecute in literatura epocii (pamfletele, beletristica). Predilectia cercetatoarei se constata in utilizarea “ego-documentelor”, propria marturie oferita de contemporani despre vietile lor, prezente in formula jurnalelor, autobiografiilor sau a insemnarilor.²²

Sub lupa cercetatoarei prinde viata *omul comun* din trecut (*common people of the past*) in contextul ascensiunii istoriei sociale in climatul cultural din anii urmatori Marii Conflagrati. Istoria este inteleasa ca un proces aflat intr-o permanenta deschidere spre renovare si ajustare. Ceea ce domina preocuparea de cercetare este utilizarea surselor primare si doar pe acest temei discursul istoricului pare fundamentat. De pe aceste pozitii, istoria nu se inchide in sine, intr-o lume de initiati, ci, in seama cercetatorului ramane sarcina de a descoperi

¹⁷ Ibidem, p.19.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ “Eu cred ca un istoric nu poate si nu trebuie sa fie un magnetofon. Ne aflam intr-o discutie cu trecutul si o parte a acestor discutii o reprezinta temele stiintifice si valorile culturale pe care le aducem cu noi.” Ibidem, p. 30.

²¹ Ibidem, p. 28.

²² B.Scribner, *Historical Anthropology*, p. 24, vezi si nota 27.

moduri inedite de a vorbi despre trecut care să atingă o audientă cat mai largă. În sensul acesta, efortul lui Natalie Zemon Davis se circumscrie în abordarea unor mijloace neconvenționale de expresie, cazul filmului. Astfel, secolul al XVI-lea francez nu are semnificații doar pentru lumea universitară, el poate fi apropiat de omul comun al contemporaneității. Aspectul comunicării este dublat de o sensibilitate a antropologului de a "vizualiza" oamenii din trecut pentru a-i înțelege într-un dinamism nemijlocit. Colaborarea la realizarea, în 1982, a filmului *La retour de Martin Guerre* se înscrie în această perspectivă.²³ Istoria se adresează oamenilor în general și nu doar specialistilor. Scările de istorie sunt publicate pentru a fi citite, cel mai important lucru fiind efectul pe care-l au asupra lectorilor. Dialogul cu contemporaneitatea cristalizează misiunea istoricului în termenii identificării diverselor soluții și cai următe în trecut și sugerarea unor altenative pentru viitor.

Rostirea istoricului își asociază în lumea contemporană, pe lângă cuvântul scris și imaginea cinematică, Davis propunând o nouă interpretare raporturilor dintre cinema și istorie și a simbiozei celor două în filmele istorice, unde legitima filmul ca un instrument prin care istoria poate fi prezentată și prezervată, unde cititorul/spectatorul este angajat într-un dialog direct/vizual cu trecutul ("*in fresh dialogue with the past*").²⁴ Angajamentul cinematic, epic, conferă scările sale o puternică doză de vitalitate, conjugat cu imaginea istoric-maternitate, asociere operată în motivarea înzestrării cu viața a trecutului. Deschiderea prezentului spre dinamism și expansiune solicită din partea istoricului formule de expresie marcate prin excelenta de vitalitate. Astfel, se explică insistența exegetilor asupra observației că personajele din lucrările sale au fost "reinviate" (*come alive*).

Reperele resuscitării trecutului se plasează la intersecția dintre document și interpretarea istoricului. Se impune din aceste motive o delimitare metodologică intervenită pe fondul configurației unei presiuni între ficitiune și adevar. În termenii cercetătoarei, avem de-a face cu o dublă transfigurare a realității trecute, pe de-o parte, provenind din natura izvorului care suportă o ecranare între timpul evenimentului și cel al redactării și un al treilea timp, pe de alta parte, cel al istoricului ce se apropie de document cu o proprie grila interpretativă. Prima ipostază se identifică în cazul scrisorilor de iertare, demers intitulat sugestiv prin sintagma "fictiune în arhive"²⁵. Documentul are o arheologie semnificativă. În cazul scrisorilor de iertare, realitatea interpretată în favoarea suplicantului năște un prim reper al ficitiunii. Cu o funcție juridică nemijlocită aceste documente oferă o oportunitate în recuperarea lumii celor tacuti. Prezentarea unor momente limite se circumscrie justificării presiunilor morale-individuale, dar și apelarea la contextul istoric (comploturi, razboiuri, jafuri) compus dintr-o perspectivă politică sau ca timp festiv și de ritual. Remarcam surprinderea unei lumi cu diverse niveluri socio-culturale, sau ceea ce Natalie Zemon Davis observă în formula: "putem distinge cu siguranță un taran de un domn și de un artist" (rezulta o poveste a taranului, povestea gentlemanului sau a meseriașului). Într-o alta perspectivă, scrisorile de iertare achiziționează noi semnificații prin raportare la puterea centrală, regele asigurându-si un prilej de legitimare a autoritatii derivate "din mila lui Dumnezeu". În cealaltă parte, pentru orizontul celor carora li se adresează, îndeplinește o funcție comunitară, educativ-didactică, dar dobândește și o componentă a loazirului prin perpetuarea povestirilor în variante orale.

Cea de-a două ipostază este asigurată de interpretarea istoricului. Încursiunea acestuia în trecut se localizează într-o zonă a "aventurii", unde "inventarea" contribuie ca parte a "povestirii". Astfel fundamentată, interpretarea istoricului postulează genetic o umbra a incertitudinii. În acest sens, debutează una dintre cartile sale, enunțând ca obiectiv "imbogătirea aventurii istoricului cu un mod diferit de a povesti despre trecut."²⁶ Iar, unul dintre resorturile povestirii se resimte sub semnul "inventarii" ("Ceea ce va ofer aici este în parte inventia mea, dar strâns legată de

²³ Natalie Zemon Davis, *Film and Historical Vision*, Harvard University Press, 2000. Cartea va apărea un an mai tarziu, dar pastrează o determinare similară: "cartea am dorit să fie accesibilă unui auditoriu variat, de la satenii din Artigat, pe care i-am interviewat, până la specialiștii în viața rurală, în justiție sau istorie literară ai secolului al XVI-lea." Eadem, "On the Lane", p. 575.

²⁴ Eadem, *Film and Historical Vision*, p. 9.

²⁵ Eadem, *Fiction in the Archives. Pardon Tales and their Tellers in Sixteenth Century France*, Stanford, 1987.

²⁶ Eadem, *The Return of Martin Guerre*, p. VII.

vocale trecutului.”²⁷), pentru ca, in final, autoarea, printr-o interogatie sa reconsidera intregul efort: “Cred ca am descoperit adevarata fata a trecutului - sau Pansette ne-a jucat inca o data o farsa?”²⁸ O interogatie-metaphoră care-l implica plenar pe istoric in relatie cu trecutul “complex si ambivalent”, autoarea optand “pentru o cunoastere conjuncturala si un posibil adevar”.²⁹ Operand la nivelul instrumentarii unor cazuri de judecata istoricul joaca rolul detectivului (*I worked as a detective*, marturisea Davis) in cautarea, printr-o cercetare concentratica, stabilirii “argumentelor conjuncturale care sa ofere cel mai bun sens, cel mai plauzibil, pentru documentele veacului al XVI-lea.”³⁰ Se afirma, atat la nivelul vocabularului (poveste, inventie, aventura) cat si in ceea ce priveste liniile forta ale constructiei teoretice, atasamentul fata de conceptia profesata la inceputul anilor ‘70 de Hayden White si Paul Veyne.³¹ De altfel, cartea Nataliei Zemon Davis, *Intoarcerea lui Martin Guerre*, este un exemplu clasic pentru ilustrarea practica a acestei perspective teoretice.³²

In lumina acestor trasaturi conceptia despre istorie si cercetarea trecutului o plaseaza pe Natalie Zemon Davis pe pozitia unui eclectism dezvoltat la incidenta dintre marxism si postmodernism, interesata de interdisciplinaritate si gasirea de noi solutii de diseminare a cunoasterii istorice. La nivelul modelelor istoriografice profilul cercetatoarei marturiseste o influenta a cinci istorici, Etienne Pasquier, David Hume, Cheterine Sawbridge Macaulay, Marc Bloch si Eileen Power.³³

Studiile de istorie sociala se orienteaza spre zona familiei sau cea descrisa de comunitate (sociala, confesionala, profesionala, inrudire) in contextul dialogului dintre cultura savanta si populara. Cele doua unitati sociale (familia si comunitatea) sunt valori indisolubile si tratarea lor nu se realizeaza *in abstractio*. Familia raspunde regulilor si normelor comunitare, dar la randul lor barbatii si femeile cauta sa-si intemeieze un destin propriu. Configurarea eu-lui printr-o raportare la realitatea secolelor al XVI-lea si al XVII-lea si o continua neliniste in cautarea reasezarii relatiilor cu divinitatea este o tema in jurul careia se dezvolta in mare parte scriurile sale.

O carte cu un ecou remarcabil este o culegere de opt studii intitulata *Societate si cultura in Franta premoderna*³⁴, tiparita in 1975, bucurandu-se de aprecierea corpului academic ceea ce a impuls reeditarea ei in cateva randuri si traducerea in numeroase tari. Apetitul fata de istoria sociala probat prin ecoul acestui volum este completat de ascensiunea miscarii feminine, cartea creionand portretul femeii in Franta secolului al XVI-lea. Istoria femeii va fi un spatiu unde se vor concentra multe alte contributii ale Nataliei Zemon Davis.

Integrata in anii ‘70 intr-un program de studiere a istoriei femeilor (*Woman’s Studies Program*) la Universitatea din Berkeley va colabora cu o seama de cercetatori a caror opera impresioneaza (Thomas Laqueur, Stephen Greenblatt, Paul Rabinow, Svetlana Alpers, Lynn Hunt sau Randolph Starn). Stimulata de o asemenea companie anchetele sale se vor concretiza in cateva studii si, in acelasi timp, ii vor aduce consacrarea in domeniu, o consacrare a carui ecou se recunoaste in desemnarea lui Natalie Zemon Davis drept coordonator al celui de-al treilea volum a impresionantei lucrari dedicata istoriei femeilor in Occident. Cartea, in 5 volume si de peste 3000 de pagini, este rodul contributiilor a 68 de colaboratori asezati sub autoritatea lui Geoge Duby si Michelle Perrot.³⁵ Criticata si acuzata in critica de intampinare³⁶ de francocentrism datorita focalizarii cu precadere asupra spatiului

²⁷ *Ibidem*, p. 5.

²⁸ *Ibidem*, p. 125.

²⁹ Eadem, “On the Lame”, p. 574.

³⁰ *Ibidem*, p. 575.

³¹ I.Costea, *Istoria ca reprezentare sau intoarcerea in paradisul pierdut*, in vol. “Studii de istorie a Transilvaniei”, coord. V.Orga si I.Costea, Cluj-Napoca, 2000, p. 7-15.

³² F.R.Ankersmit, *Historical Representation*, in “History and Tropology. The Rise and Fall of Metaphor”, Berkley, Los Angeles, London, 1994, p. 121.

³³ *Interview*91, p. 31.

³⁴ Natalie Zemon Davis, *Society and Culture in the Early Modern France*, Stanford, 1975.

³⁵ *A History of Women in the West*, edited by Geoge Duby and Michelle Perrot, vol. I-V, Harvard University Press, 1994.

³⁶ Vezi recenziea lui Lawrence Stone in “New Republic”, 210(1994), 18, p. 31-38.

si problematicii franceze sau a provenientei cercetatorilor solicitati la redactarea ei, cartea pare sa-i nemultumeasca chiar pe unii dintre redactori. In prefata seriei la traducerea in limba engleza Natalie Zemon Davis si Joan Scott promoveaza o critica devastatoare directionata asupra abordarilor si organizarii lucrarii. Cei doi reputati istorici surprind eclectismul si spiritul haotic (“*eclectic and open-ended*”) ce caracterizeaza arhitectura volumelor si inconsistenta unor preocupari privind subiecte precum egalitatea si diferentele dintre sexe, rolul complementar al barbatilor si femeilor de-a lungul timpului, importanta relativa a rasei, a clasei si gender-ului ca forte motrice in istorie si relevarea teoriilor despre constructia sociala si culturala asupra sexualitatii in opozitie cu mostenirea genetica. In fata acestor inegalitati si neajunsuri, pentru cei doi prefatatori, volumele par mai degraba un “santier in lucru” decat o opera incheiata.³⁷

Dezacordul cu intreaga intreprindere a istoricilor de la Ecole Pratique des Hautes Etudes releva termenii paradigmiei dominante in asumarea din partea lui Natalie Zemon Davis a problematicilor legate de istoria femeilor. In deschiderea volumului trei, inca de la editia in limba franceza, Davis atrage atentia ca in trecut femeile nu au fost in permanenta si in mod inevitabil dominate de barbati, ceea ce apare evident intr-o examinare complexa a vietilor pe care le-au trait. Ea accentueaza rolul reprezentarii, argumentand ca nu exista nimic in scrierea istoriei femeilor care sa se ocupe doar de notiunea de femeie si modurile lor de viata si nu cu felul in care discursul influenteaza comportamentul si vice versa.³⁸ De asemenea, solicita abandonarea conceptiei rolului ineluctabil al biologiei si geneticii ca matrice determinanta pentru viata femeilor, sustinand ca pana si frumusetea feminina “este aici tratata ca o componenta sociala si istorica pentru femei si nu doar ca o insusire naturala.”³⁹ O alta coordonata pe care istoria femeilor o necesita recuperata este remarcata in raportul dintre centrul si periferia sociala, intr-o ipostaza pozitiva si alta desemnata de marginalitate: “Analizele cu privire la discursul despre sexe se impart intr-o sectiune a vietii cotidiene si credintelor si o alta sectiune in care femeile se indeparteaza de curentul central - prostituatele, criminalele si vrajitoarele.”⁴⁰ Lentila prin care trecutul femeii se apropie este marcata de o dioptrie sociala exponentiala. Imaginea femeii developata de istoric are multiple secvente, in functie de diversele conjuncturi sociale, de sitemul de sociabilitate dezvoltat. In cazul scrisorilor de iertare femeia ocupa o zona ce se concentreaza in jurul caminului (sotie, vaduva), in general povestile avand un caracter anecdotic. Este vorba de o lume masculina in care universul feminitatii capata semnul marginalului (vrajitorie, prostituate) si al inferioritatii (slabiciunea mintii femeiesti).⁴¹

Ca si in alte randuri, Davis impleteste cunostintele istoricului expert cu simpla naratiune a povestitorului impresionat de biografii fascinante cum este cazul a trei femei care au in comun pozitia marginala in societatea secolului al XVII-lea, religiozitatea, experienta lor filtrata de natura gender-ului si importanta relatiilor familiale in configurarea vietii lor. O astfel de paradigma se desprinde din cartea *Women on the Margins*⁴², unde trei vieti se disting printr-o aceeasi unitate de masura. Una dintre acestea, Glikl pare a fi o femeie traditionala in contextul premodernitatii societatii evreiesti, cand o comparam cu Marie de l’Incarnation si Maria Sibylla Merian, amandoua, in mod explicit, vazute ca dinamitand hotarele trasate de societate in evaluarea conditiei femeii. In cazul lui Merian si Guyart, comparatia este evidenta: calatoria plina de aventura a lui Guyart in “Lumea Noua” la Quebec si, in paralel, aceea intreprinsă de Merian in Suriname.

Cele trei destine alaturate sunt, a evreicei comerciante, a catolicei cofondatoare a celei dintai scoli a Ursulinelor destinata fetelor in America de Nord, si a unei artiste pasionata de stiintele naturii. Scopul lui Davis, in propriile cuvinte, este de a aduce in atentie prin istoriile acestor femei “alte posibilitati ale secolului al XVII-lea,

³⁷ *A History of the Women*, I, p. 18.

³⁸ *Ibidem*, III, p. 25.

³⁹ *Ibidem*, p. 24.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Natalie Zemon Davis, *Fiction in the Archives*, passim.

⁴² Eadem, *Women on the Margins: Three Seventeenth-Century Lives*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1995. Vezi si recenziele semnate de Christine Adams in “Journal of Social History”, 30(1996), 2; Ruth Johnstone Wales in “Christian Science Monitor”, 87(1995), 232.

construirea unor rute personale în viață ca marginali”⁴³. La baza reconstituirilor istorice se află o vastă și temeinică documentare, însumând lectura unei autobiografii detaliate (în cazul evreicei Judah Leib), o amplă corespondență (situația Mariei de l’Incarnation) și consultarea catorva texte din domeniul științelor naturale (pentru biografia Mariei Sibylla Merian). La toate acestea izvoare directe asociate, cum a probat-o și în alte cazuri, o amplă incursiune în orizontul arhivelor (“*by plumbing the archives*”⁴⁴) și o cuprindere istoriografică sugestivă pentru cunoasterea istorică din ultimele decenii. De fiecare dată, în imediata apropiere a traекторiilor reconstituite Davis dezvoltă o zonă a propriilor meditații asupra semnificațiilor sugerate de narativă. Astfel, Glikl a “explorat semnificația suferinței și a căutat să gasească un mod de a accepta voința lui Dumnezeu”⁴⁵, în timp ce, privind spre Lumea Nouă Marie Guyart căuta o uniune mistică cu Dumnezeu prin abandonarea dorintelor carnale și renunțarea la lucrurile lumesti; multiplele semnificații ale cuvântului “metamorfoze”, preluat din titlul uneia din cartile Mariei Sibylla Merian, îi permit reliefarea proceselor de schimbare, surprinderea ciclurilor vietii naturale prin incursiunea în lumea micilor insecte (muste, fluturi, paianjeni etc.) atașate de schimbarea survenită în viața lui Merian însăși. Așa cum socotește unul dintre recenzentii cartii “acest triptic feminin din secolul al XVII-lea este o comoara. Davis a scris o istorie fundată științific și cu multiple deschideri, dar cele trei personaje ale sale reinvie. Astfel, *Women on the Margins* este departe de a ramane la marginea istoriografiei.”⁴⁶

Istoria femeii este tratată în contextul social și nu ca un subiect special în izolare de evenimentele și procesele dintr-o epocă. În vizuenea cercetătoarei femeile trebuie să intelese prin comparație cu bărbații și în lumina diferențelor geografice, de clasa, ocupație, familie, religie, educație, varsta, sociabilitate etc. În esenta, este o istorie structuralistă cu reziduuri marxiste, conceptuale și de perspectivă, dar cu motive complexe, ilustrând o lume dinamică, o lume ce nu se poate reduce la un principiu singular. Autoarea mizează pe scenele impresionante atente la stimularea emotivității lectorului pe fundalul liniar, continuu al narativăi. Intervin în alternanță povestirile exceptionale asupra carora insistă investigând scrierile de iertare sau cand (de)construiește cazul lui Martin Guerre.

O secțiune profundă a societății întreprinde Davis, investigând modul de utilizare a darurilor și semnificația lor în secolul al XVI-lea francez. Anchetă să vizeze toate nivelele societății, de la rege la mila acordată cercetătorilor. Darul cumulează un anumit impact în marcarea evenimentelor din ciclul vietii (nastere, casatorie și moarte) și ca parte a ceremoniilor religioase. Într-o alta perspectivă, cadoul este privit ca o modalitate de pecetluire a unor înțelegeri și aranjamente politice și ca apropiere între grupuri sociale. Unele aduc serice și liniste în timp ce altele provoacă certuri, gelozie și obligații.⁴⁷ Cu alte cuvinte, darul produce sănătate prin care Natalie Zemon Davis fixează privirea lectorului asupra secolului al XVI-lea având ca obiectiv descifrarea relațiilor sociale printre cititori și mesajelor cu relevanță în epoca. Se produce prin inițiativa cercetătoarei o dilatăre a faptului istoric plasat în orizontul comunicării simbolice, interpretare alimentată din sprijn antropologia culturală.

Reputația cercetătoarei se întregeste prin calitățile sale pedagogice, într-o permanentă căutare de a găsi mijloace variate și persuasive de comunicare atât în ceea ce-i privește pe cititori cât și pe studenți. Adepta a sustinerii unor cursuri speciale care să ofere studenților sansa initierii în cercetare, are în atenție și o cunoastere îndeaproape a personalității cursanților. Interesul dascalului se orientează în formarea opiniei proprii în cazul studenților și argumentarea acestelui în dialog cu o comunitate academică. Invatarea descrie un spațiu al interrogațiilor și căutarilor individuale, cu ritmuri și sensibilități particulare, în cuvintele lui Natalie Zemon Davis, “learn is learned by doing”⁴⁸. A cerceta și a scrie despre trecut, ca efort individual, este singura cale de a-l cunoaște. Rolul profesorului se situează în orientarea și oferirea metodei de cercetare și a utilajului istoricului, introducerea, cu

⁴³ Natalie Zemon Davis, *Women on the Margins*, p. 209.

⁴⁴ Eadem, *The Return of Martin Guerre*, p. 3.

⁴⁵ Eadem, *Women on the Margins*, p. 53.

⁴⁶ Ruth Johnstone Wales în loc.cit.

⁴⁷ Natalie Zemon Davis, *The Gift in Sixteenth-Century France*, University of Wisconsin, 2000; vezi și Mary Salony în “Library Journal”, 125(2000), 13, p. 124.

⁴⁸ *Interview91*, p. 29.

alte cuvinte, a tanarului in laboratorul istoricului. Incurajarea cercetarii prin impunerea si consolidarea spiritului critic se arondeaza proprietii sensibilitati, protejand individualitatea. Cuvintele sale, adresate sub formula unei recomandari, sunt, astfel, memorabile: "Mergeti incotro va indruma gustul si interesul vostru. Cititi istorie. Explorati trecutul in modurile care vi se par importante si atragatoare. Desi puteti primi o buna orientare din partea celor mai invarsta, nu-i urmati, deoarece ei va pot spune sa faceti doar lucruri bune. Mergeti acolo unde propria curiozitate va indeamna."⁴⁹

Autoreflexiva prin excelenta, Natalie Zemon Davis, se interogheaza asupra limitelor cunoasterii istorice si, in acelasi timp, solicita capacitatea istoriografiei de a organiza si explica trecutul. Cu un fundament teoretic solid si asumat pe deplin, conceptia sa despre istorie remarcă o flexibilitate, intr-o astfel de raportare, teoria oferindu-i un sistem conceptual aflat intr-o continua dinamica la intalnirea cu realitatea trecutului, in termeni apropiati antropologiei interpretative de care se indeparteaza printr-o definire si evaluare multipla a reprezentarilor sociale generate de simboluri. In egala masura, o problema esentiala o reprezinta posibilitatea de comunicare cu contemporanul (in ipostaza dubla a studentului sau a cititorului/spectatorului), istoricul fiind intr-o expansiune a mijloacelor prin care este livrat trecutul.

Intr-o comparatie peste timp cu o constiinta intelectuala de o anvergura similara, cazul scriitorului Henry James, despre care Tzvetan Todorov afirma ca "nici un eveniment nu marcheaza viata lui; el si-a petrecut-o scriind carti"⁵⁰, situatia Nataliei Zemon Davis impune un nou model consacrat de secolul XX, al intelectualului militant, angajat. De data aceasta e o biografie cu o intensitate paroxistica, ametitoare, cu o viata de familie implinita, o angajare politica activa si, nu in ultimul rand, o opera impresionanta.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 33.

⁵⁰ Tzvetan Todorov, *Poétique de la prose*, Paris, 1971, p. 185.